

1. Mısır Coğrafyası ve Özgünlüğü

İlkçağ uygarlıkları içinde Afrika özel bir yer tutmadığı halde, Mısır, bağlı olduğu kıtadan apayrı bir gelişim göstererek eski doğu toplumlarının yarattığı büyük uygarlık alanlarından birisi olmuştur. Mısır, gelişmesinin ilk evrelerinde Sümer'den etkilenmiş, bu birikimi kendi özgün yapısı ile geliştirerek çok yüksek bir uygarlık seviyesine getirmiş ve eski Yunan uygarlığı üzerinde derin izler bırakmıştır. Mısır uygarlığını ve düşünce dünyasını anlamak için öncelikle onun özgün doğasını kavramak gerekir.

Mısır'ın, 65 milyon yıl süren ve suların çekilerek kıtaların şekillenmesini sağlayan üçüncü zamanın sonlarına doğru oluştuğu görüşü kabul edilmektedir. Suların çekilmesiyle farklı yükseklikte düzlükler oluşmuş, Nil nehri ise bu düzlükler arasındaki çukurları doldurarak yolunu bulmuştur. Aralıksız yağmurlar altında sulak ve bitki bakımından çok verimli bir halde olan dönemlerde filler, gergedanlar ve diğer yırtıcılar bölgeye insandan daha hakim bir durumdaydı. Buzul çağına gelecek olursak; o dönemde de sık ormanlarla kaplı olan Mısır, zamanla yağışların azalmasıyla yoğun iklim değişikliklerinin yaşandığı bir bölge olur. Artan kuraklıkla beraber sulak alanlar çekilerek yerini çöl alanlarına bırakır. Böylece önceleri sular altında olan Nil'in çekildiği bölgelerde, Eskitaş ve Ortataş Çağları'nda Mısır'ın ilk yerleşimleri başlar.

Eskitaş döneminde Nil'in Akdeniz'e döküldüğü yerde bulunan günümüzdeki deltanın henüz oluşmadığı, yapılan arkeolojik araştırmalar sonucu buluntulara rastlanılmamış olmasından anlaşılmaktadır.

Ortataş Çağı'nda, göçebe avcılar o dönem çok geniş olan Nil kıyısı boyunca yer alan ormanlarda yaşamaktaydı. Kuraklıklar sonucu Nil suları çekildikçe insanlar ormanları terk ederek Nil kıyısına yaklaştılar. Bu çağa ait arkeolojik buluntular, çakmak taşları ve kemik aletlerinden ibarettir.

Mısır'ın günümüzdeki iklim ve coğrafi durumunun Yenitaş Çağı'nda oluşmaya başlamasıyla Nil vadisinde yaşam koşulları daha elverişli hale gelir. Böylece göçebe, dağınık ve toplayıcı insanlar yerleşik siteler kurmaya; üretken hale gelmeye, barınak yapımından el sanatlarına kadar öncü kültür eserleri ortaya çıkarmaya başladılar.

Nil nehri günümüzdeki son şeklini aldığı anda genişliği 25 km.'ye varan bir vadiyi besler duruma gelir. Batıda ve doğuda dağların çevrelediği Mısır, Nil'in akışının güneyde çağlayanlarla çevrili olması ve kuzeyde Akdeniz'in varlığı ile ani saldırılara karşı korunur. Bu açıdan, kolayca erişilen Mezopotamya'dan farklı olarak Mısır, çok daha az istila ile karşılaşır. Bu durum uygarlığın gelişimini de etkiler, bir çeşit ivme kazandırır. Çevresindeki dağların yapılar da kullanılan taş ihtiyacını karşılaması, özellikle doğudaki dağlarda yer alan altın madenleri, papirüs ağaçlarının bolluğu Mısır uygarlığının gelişimine büyük faydalar sağlar.

Mısır örneğinde de görüldüğü gibi uygar toplum biçimlerinin M.Ö. 3000-4000 dolaylarında oluşması ve yayılması son derece özel coğrafya koşullarını gerektiriyordu. Uygar zanaat ve bilgi düzeylerine ulaşmak için gerekli olan uzmanlar, yalnızca sulama yapılabilen ırmak vadilerinde, o tarihlerde bilinen tekniklerle beslenebilirdi. İşte Nil nehri de bu anlamda en uygun coğrafyalardan birisiydi.

1.a. Nil Nehri ve Belirleyiciliği

Tarihçi Herodotos, "Mısır, Nil'in bir armağanıdır" der. Bir uygarlığın yaratılmasında bu denli büyük bir etkisi olan Nil nehri, Mısırlıların yaşamında belirleyici bir roldeydi. Yaşam Nil'in akışına; taşkınlığına, dinginliğine bağlıydı. Nil nehri her yıl Haziran sonu-Temmuz başında yatağından taşarak çevreyi biraz yıkıp dağıtsa da verimliliği getirmekteydi. Ekim-Kasım aylarında uzaklardan beraberinde taşıyıp getirdiği kırmızı, ince ve verimli bir toprak örtüsünü bırakıp yatağına çekilen Nil nehrinin her yıl tekrar eden bu hareketlerini önceden belirleyerek yaşamlarını düzenleme zorunluluğu; Mısır'da başta astronomi olmak üzere matematik, mimari gibi bir çok bilimin gelişmesine yardımcı olur. (Örneğin taşkınların ardından kaybedilen arazi miktarının hesaplanabilmesi için arazi-yüzey hesaplarına ihtiyaç duyulması ve bu yönde çalışmalar

yapılması.) Tarımsal faaliyetlerin yanında balıkçılık, taşımacılık için de eşsiz bir kaynak olan Nil nehri, Mısırlılar için bir tanrıdan farksızdı.

Nil nehri, ülkeyi boydan boya ikiye böldüğü gibi, geçtiği alanlar (Yukarı Mısır; Vadi) ve denize döküldüğü alanlar (Aşağı Mısır; Delta) anlamında da Mısır'ı ikiye ayırmaktadır. Yukarı Mısır, genişliği 10 km.yi geçkin Nil vadisinin bulunduğu, güneyde yeralan topraklardır. Aşağı Mısır ise başlangıçta daralan fakat yığınla kola ayrılarak denize döküldüğü, içerisinde daha geniş verimli toprakları barındıran kuzey bölgesidir. Nil nehrinin denize döküldüğü topraklardaki görünüm Yunan alfabesindeki "Delta" harfine benzediği için eski Yunanlılar o bölge için bu adı verirler.

Mısır tarihi; Tarih Öncesi Dönem (Hanedanlar Öncesi), Eski Krallık (M.Ö. 2800-2200), Orta Krallık (M.Ö. 2000-1800) ve Yeni Krallık (M.Ö. 1580-331) olarak kabaca 4'e ayrılır.

2. Tarih Öncesi Dönem

2.a. Tarih Öncesi Dönemlerde Yukarı Mısır

Burada günümüzden yaklaşık 6500 yıl öncesine ait üç kültürel tarih süreci ve bölge belirlenmiştir.

- **Badarian** (M.Ö. 4500-4000): Yukarı Mısır'ın Hammamat Vadisi'ndeki El-Badari'de Badarian olarak tanımlanan kültür süreci bulunuyordu. Bu bölgedeki ilkel yerleşimlerde hayvan derisinden yapılmış çadırlarda oturan, post ve hayvan derisinden yapılmış giysiler kullanan ve avcılıkla geçinen insan toplulukları yaşamaktaydı. Nil'in doğu yakasında El-Matmar ve El-Etmantieh arasındaki çöl kıyısında, bu döneme ait mezarlarda Badarian kültürünü tanımlamamıza yardım eden silahlar, aletler, taş ve fildişi objeler, çanaklar ve çömleklere rastlanmıştır.
- **Naqada I** (Amratian) (M.Ö. 4000-3500): Bu süreçte, Abydos ve Hierakonpolis'de penceresiz oval kulübelerde yaşayan daha gelişmiş topluluk örneklerine rastlanır. Metalin az kullanıldığı Naqada I kültür eserlerinden başlıcaları; üzerinde tören tasvirleri, hayvan ve insan figürleri bulunan fildişi eşyalar, çakmak taşı ve bazalt kullanılarak yapılmış eşyalar ve elle şekillendirilmiş çanak ve çömleklerdir.
- **Naqada II** (Garzean) (M.Ö. 3500-3000): Bu dönemin en önemli özelliği Yukarı Mısır'ın giderek gelişmesiyle kuzeydeki Delta'dan güneydeki Nubian bölgesine yapılan göçler ve Abydos'un güneyinde oluşan yoğun yerleşimlerdir. İki bölge halkının kaynaşmaya başladığı bu süreçte ticaret ve el sanatları da gelişir. Bakır, altın ve gümüş madenleri kullanılmaya başlanır. Düz damlı dört köşe kerpiç evlerin yanısıra Hierakonpolis'de bir tapınak inşa edilir. Duvar kabartmaları ve boyalı plasterler yapılır. Gemi ve hayvan tasvirli çanak çömleklerin bolca üretildiği bu kültür sürecinde, Nil kıyılarında üretim faaliyetleri yoğunlaşır. Erken dönemlerdeki bu hızlı gelişmeler, daha sonraki uygarlığın habercileridir.

2.b. Tarih Öncesi Dönemlerde Aşağı Mısır

- **Fayyum** (M.Ö. 4400-3900): Fayyum gölünün kuzey kıyılarında bir liderin yönetiminde çiftçi ve avcı aileler yaşamaktadır. Höyük yamaçlarında sazdan yaptıkları evlerde barınan bu kültür süreci insanları, Mısır'ın ilk yerleşik halk topluluklarını oluşturur. Burada yapılan arkeolojik araştırmalar sonucu, Emmer buğdayının üretildiği, özel depolarda korunduğu, hayvancılık yapıldığı anlaşılmaktadır. Kazılarda çeşitli el ve av aletleri, kilden yapılmış çanak, çömlekler bulunmuştur.

- **Merimda** (M.Ö. 4300-3700): Delta'nın batısındaki Merimda'da yapılan kazılarda çok geniş bir alanı kaplayan 600 yıl süreli bir yerleşim ortaya çıkmıştır. Sırik çatıklı evler daha sonra kerpiç oval evlere dönüşmüştür.
- **El-Omari** (M.Ö. 3700-3400): Kahire Helvan arasındaki Hof vadisi yakınında bulunan bu kültür dönemine ait bir sitede, insanlar, sazdan ağaç çatıkları, sazlarla örtülmüş oval barınaklarda yaşamaktaydı. Burada elle şekillendirilmiş perdahlı kırmızı ve siyah dekorlu çömlekler, kesici ve parçalayıcı el aletleri ve değirmen taşları bulunmuştur.
- **Ma'adi** (M.Ö. 3400-3000): Çiftçilik ve hayvancılıkla uğraşan, yerleşik düzene en fazla uyum sağlamış Ma'adi sitelerinde; El-Omari, Gerze ve Abusir-el Melek kültür bölgelerinin ev mimarileriyle benzeşmekle beraber Yukarı Mısır'a göre daha gelişkin tuğla duvarlı mezarlar bulunmuştur. Özellikle mutfak eşyası olarak yapıldığı anlaşılan geometrik ve figüratif desenli çanak ve çömlekler, çeşitli bazalt eşyalar ve vazolar Ma'adi kültürünün el sanatlarındaki değerli yapıtlarıdır. Burada bir bakır balta ile beraber Mısır'da bilinen en eski bakır filizi bulunmuştur. İnsanların yanısıra hayvanlara ait mezarlar da tespit edilmiştir. Ma'adi yerleşiminin krallık kültürünün öncüsü olabileceği özellikte ve düzeyde olduğu söylenebilir.

2.c. Tarih Öncesi Çağlara Ait Genel Özellikler

Yenitaş çağında değişen coğrafi ve iklim şartları ile birlikte, elverişli doğal koşullar sonucu tarım ve hayvancılığa dayalı yerleşik düzene geçilmiştir. Zamanla köyler kasabalara, bunlarda "Sepat" (Batı kaynaklarında Yunanca "Nom" kullanılır, Ptolemaios döneminde Nom yöneticilerine Nomarkhos denilirdi; Nomark) denilen beylik veya küçük klanlara dönüşmüştür. Yukarı Mısır'da 22, Aşağı Mısır'da 20 Nom bulunmaktaydı. Nomlar ayrı ayrı totemler etrafında toplanan siyasi otonomileri olan gruplardı. Bu nomlar içinde Mezopotamya'daki gibi bir komşu (su ve toprak) ortaklığı olduğu halde Nomlar sık sık ganimet, köle ve su kavgaları da yapardı. Daha sonra da görüleceği gibi bu klanlar güçlenerek bir kralın yönetimi altında birleşeceklerdir. Ortak mülkiyetin yanısıra özel mülkiyetin ve köleliğin de olduğu bu dönemlerde; hayvan yetiştirme, samanlık tarımının ve mesleklerin gelişimi, üretimde kadının rolünü de azaltmıştır.

Nomlara ait totemlerin simgeleri; köpek, şahin, akrep, yılan, çakal, boğa, koç, kartal olabildiği gibi, Memphis'in güneyinde bıçak, batısında beyaz duvar gibi çeşitlenebiliyordu. Hem politik hem dini olan bu simgeler zamanla kutsal yaratıklara ve tanrıların simgelerine dönüşecektir. Her Nom'un ayrı bir tanrısı ve mitosu vardı. Daha sonraki tarihi dönemlerde, VI. Hanedan dönemindeki piramit metinlerinden anlaşıldığına göre Nomlarda "Saru" denilen ihtiyar meclisleri de vardı.

Dini inançların güçlü olduğu bu dönemlerde, kentlerde tanrıları simgeleyen heykel ve kabartmaların olduğu kerpiç tapınaklar bulunmaktaydı. Ölümünden sonraki yaşama inanç nedeniyle mezarlara özen gösterilir, buraya çeşitli gıda ve eşyalar bırakılırdı.

Hanedanlar döneminde ortaya çıkacak olan yüksek düzeydeki Mısır kültürünün bu öncü örnekleri, farklı kültürlerin Mısır potasında erimesiyle oluşur. Yapılan kazılarda Mezopotamya kökenli olduğu anlaşılan seramiklere, silindir mühürlere, Orta Asya'dan getirilmiş "lapislazuli" adlı lacivert taştan yapılmış eserlere rastlanmıştır.

3. Birleşen Mısır ve Krallıklar

Coğrafyasına göre "Delta" ve "Vadi" olarak tanımlanan Aşağı ve Yukarı Mısır halkları tarih öncesi çağların sonlarına doğru kaynaşma sürecine girmişlerdir. Bu süreç yoğun çatışma ve mücadelelerle doludur. Bu çatışmaların başlıca nedeni bölgelerin ayrı coğrafik özellikleridir. Kuzey bölgesi (Aşağı Mısır), Akdeniz'de dolaşan çeşitli uygarlık etkilerinin kesiştiği bir alandır. Güney bölgesi olan Yukarı Mısır, Afrika'nın doğal ve

kültürel koşullarına açıktı. Uygarlık etkinlikleri açısından kuzey daha karmaşık ve gelişkindi. Yukarı Mısır tanrısı Horus ile Aşağı Mısır tanrısı Seth arasındaki düşmanlık, tarih öncesi dönemlerde de bu ayrımın olduğunu gösterir.

Arkeolojik buluntulara göre Yukarı Mısır'da dağınık bir halde olan Nomları merkezi bir yönetim altında birleştirme girişimlerini, simgesinin akrep olması nedeniyle, "Akrep Kral" olarak bilinen Zekhen'in başlattığı anlaşılmaktadır. Onun bu çabasını devam ettiren ve topraklarını Delta bataklıklarına kadar genişleten ise Narmer'dir. Her iki kral, M.Ö. 2850 dolaylarında Mısır'ın birliğini kurmakla ünlenen efsanevi Menes'in öncülüğünü yapmışlardır. Yine Menes döneminde, Aşağı Mısır krallığının sepet şekilli kırmızı tacı (Deshret) ile Yukarı Mısır'ın uzun külah şekilli kraliyet başlığı (Hedjet) bütünleştirilerek birleşik Mısır, simgesel olarak ifade edilmiştir.

Hiç bir zaman tam bir bütünleşme olmasa da bu birleşme, Mısır'ın gelişimindeki dönüm noktalarından birisi olur. Sümerlilerin o tarihlerde bildikleri teknik ve düşünceler, aşağı Fırat-Dicle bölgesindeki çevreye benzer bir çevre içinde yaşayan Mısırlılar için önemliydi. Menes'in yaşadığı tarihlerde Mezopotamya'da sulama, metalürji, yazı, saban, tekerlekli araçlar ve anıtsal yapılar ortaya çıkmıştı. Bunların hepsi, son derece hızlı bir öykünme ve uyarılma süreciyle, Mısırlıların yararlanacakları biçimlere dönüştürülür. Resimli yazı bulunur. Nil'in sularını düzenleyebilmek için ilkel kanallar, bentler yapılır. Nil nehrinin kontrol altına alınması ihtiyacı, siyasal iktidarın hızla merkezleşmesine ve merkezden etkili bir denetime olanak verir. Nil ulaşımını denetimine geçiren firavun, Nil boyuna belli aralıklarla yerleştirdiği adamlarıyla tüm Mısır'ı kolaylıkla denetleyebiliyordu. Böylece tüm Mısır'dan toplanan toplumsal artı tek bir merkezde, firavunun sarayında (veya taşradaki ambarında) toplanabiliyordu. Bu artı ile firavun ve onun askerleri, memurları, zanaatçıları beslenmekteydi. Nil'in denetim altına alınması ve toplumsal artının tek elde toplanması, firavuna, yerel tapınaklara ve din adamlarına karşı bir üstünlük sağlıyordu. Bununla birlikte din adamları firavuna rakip olacak ve bir keresinde yönetimi ele geçirecek kadar güçleneceklerdir.

Firavun sarayında hem bu dünya hem de öteki dünya işlerini yönetirken ona yardım eden günümüzdeki bakanlıklara benzer uzmanlaşmış yönetim birimleri vardı. Bu birimlerin başında vezirler yer alırdı. Taşrada ise nomark denilen merkeze bağlı yöneticiler -bakanlık benzeri- birimlerin yöneticileri olurdu. Tüm ülke teorik olarak firavunun malıydı. Ancak topraklar, işletilmeleri için yerel soylulara ve hizmetleri karşılığı olarak merkez memurlarına bırakılmıştı. Tapınakların da geniş toprakları vardı. (M.Ö. 1198-1167 arasında firavun olan II. Ramses döneminde rahiplerin zenginliğini anlatan Harris Papirüsü'ne göre Mısır nüfusunun %2'si tapınaklarda köle idi, tarım topraklarının %14'ü tapınaklardı. Ayrıca tapınakların 500 bin sığırı, 88 parçadan oluşan donanması, 53 atölye ve gemi yapım evi vardı.) Tüm topraklar serf konumundaki Mısır köylüsüne işletiliyor ayrıca ölü tarım mevsimlerinde bu köylüler piramit, tapınak yapımı gibi kamu işlerinde angarya yöntemleriyle kitleler halinde çalıştırılıyorlardı.

Mısır'ın siyasal birliğinin gerçekleşmesinde; Sümer araçlarından, Mısır yerel gelenekleri ya da coğrafya koşullarıyla uyuşmayanların bir yana bırakılarak, Mısır'a uygun görünenlerin hızla benimsenmesi, gelişim sürecini daha ileri noktalara götürdü. Mısır uygarlığı kendine has tarzı ve kurumsal yapısıyla hızla ortaya çıktı. Mısırlıların Sümer deneyimlerinden yararlanabilmelerinin sağladığı üstünlükle, Mezopotamya'da bin yılda olanların Mısır'da 500 yılda gerçekleştiği söylenebilir. Bu dönemde alet ve süs olarak altın ve madenler kullanılmış, böylece Mısırlılar, komşularıyla sıkı bir ilişkiye girmişlerdir. Tarım, hayvancılık, avcılık, balıkçılık başlıca geçim kaynakları olurken dokumacılık da madencilikten daha hızlı bir gelişme göstermiştir.

Mısır ve Sümer toplumsal yapıları arasındaki önemli farklılıklar, Mısır uygarlığını daha yetkin kılan farklılıklardı. Mısır'da her şey tanrı-kralın yani Firavun'un sarayı çevresinde odaklandı. Sümer'de, tanrıların; gereksinimleri, karakter özellikleri ve davranışlar bakımından insanlara benzedikleri sanılmakla birlikte, göze görünmez olduklarına inanılırdı. Mısırlılar ise krallarının bir tanrı olduğunu ilan ederlerdi. Firavun, kendisi ölümsüz olduğu gibi, öteki insanlara da ölümsüzlük bağışlayabilirdi. Bu inancın altında firavuna boyun eğilmesini sağlayacak güçlü bir güdüleme yatar. Böylece değerbilir bir tanrı-kral, bu dünyada kendisine iyi hizmet etmiş olanları, kendi tanrısal ölümsüzlüğü sırasında sadık hizmetçileri olarak yanında

bulunmalarına izin verirdi. Böylesi bir ödüllendirmenin karşısında ise, firavuna karşı çıkmamanın cezası öteki dünya yaşamına ilişkin tüm umutların yitirilmesi anlamına gelecekti.

3.a. Eski Krallık (M.Ö. 2900-2200)

Menes döneminde Abydos yakınlarındaki Tinis (Tis) kenti yönetim merkeziyken sonraları eski adı (Anbu-hec) "Beyaz Duvar" olan Memfis kenti önem kazanır. Buradaki amaç Yukarı ve Aşağı Mısır'ı daha rahat kontrol edebilmektir. Irmak boyunca aşağı yukarı hareket eden tekneleri denetlemek, tüm Mısır'ı kontrol altında tutmak için yeterlidir. Bu özellik, Sümer'de çözülemeyecek denli çetin olan barış ve düzen sorununu tek bir çabayla çözer.

Eski Krallık döneminde ülkenin tek elden denetimi; sanat ve düşünce hayatını da etkiler. Zanaatçılar ve yöneticiler tanrı-kralın sarayına bağlı çalışarak Mısır kültürünün sağlam geleneklerini yaratırlar. Menes'den sonra gelen üç-dört yüzyıl boyunca piramitlerin yapılması bunun göstergesidir. Saraydan uzak bölgelerde ise bu döneme ait Mısır sanatının silik örneklerine rastlanır.

Eski Krallık'ın en önemli yöneticilerinden İmhotep adı öne çıkar. Firavun Zoser döneminde başvezir olan İmhotep, tanrı Ptah'ın oğlu gibi kabul edilir. İmhotep Mısır'da (Sakkara) yapılan basamaklı ilk taş piramitler grubunun mimarıdır. Kendisi aynı zamanda hekim, şair ve din adamıdır.

Mısır uygarlığının en ünlü piramitleri de yine Eski Krallık döneminde yapılır. Bunlar Keops (Khufu), Kefren (Rakhael) ve Mikerinos'tur (Menkaure).

Eski Krallık'ın en parlak dönemlerinde bile yerel uyuşmazlıklar eksik olmaz, bazı önemli tapınaklarda simgeleştirilen yerel tanrılar yerel egemenliklerini kurarlar. Sümer'deki gibi tüm ülkede yaygın olan bir tanrılar birliğinin var olduğu söylenemez. Bu dönemde firavuna sorun çıkaranlar yalnızca dik başlı rahipler olmaz, bazı yerel memurlar da buna katılır. Memfis'teki soyluların yaşantıları özellikle Yukarı Mısır halkının ve nomarklarının hoşnutsuzluğunu yaratır. Bu hoşnutsuzluğa ek olarak Heliopolis'teki rahiplerin siyasi güç elde etme isteleri de ortaya çıkar. Nomarkların iktidarı arttıkça firavununki zayıflar ve sonunda Mısır nomarlara parçalanır. M.Ö. 2200'den sonra 200 yıl kadar sürecek olan bölünmelerle birlikte Mısır uygarlığının bir çok alanda gerilediği görülür.

3.b. Orta Krallık (M.Ö. 2000-1800)

Eski Krallık'ın Nil Vadisi'ndeki sağlam kökleri, Mısır'ın yeniden birleşebilmesini sağlar. Ancak Eski Krallık'ın parçalanması beraberinde sorunları da yaratır. Sulama sistemlerin çökmesi, iç savaşlar ve kıtlıklar birleşmeyi zorunlu kılar. 200 yıllık siyasi bölünmenin ardından M.Ö. 2000 dolaylarında ülke yeniden Teb'li nomarklar sayesinde birleştirilir. Memfis'ten vazgeçilerek başkent Teb yapılır.

Orta Krallık'ta, Eski Krallık'a göre daha da güçlenen yerel toprak beyleri ve şefler vardır. Rahip olsun ya da olmasın bu yerel beyler sayesinde Mısır toplumu ve uygarlığı tek bir merkeze daha az bağımlı duruma gelir. Böylece büyük siyasi yıkımları atlama yolunda daha büyük bir başarı sağlanır. Örnek olarak Orta ve Yeni Krallık dönemleri arasında (M.Ö. 1680-1710'da) gerçekleşen Hiksos saldırıları verilebilir. O dönemin kültürel önderliğinde görülen dağınıklık, Mısır uygarlığının yokolmasını engeller. Tüm Mısır'ın uzmanlık çevresi Eski Krallık'ta olduğu gibi tek bir firavunun sarayında toplanmış olsa, sarayın yıkımı uygarlığın da yıkımı anlamına gelirdi. Bu tehlike Hiksoslardan önce görülür ve Mısır toplumundaki uzmanlaşmış beceriler ve bilgiler daha az önemli olan farklı merkezlere taşınır.

Orta Krallık'taki sosyal ilişkilere bakacak olursak, köleliğin yaygınlaştığını görürüz. Bu dönemde yalnız soyluların ve büyük mülk sahiplerinin değil, küçük memurların, sıradan insanların da kölesi vardır. Bu köleler Suriye, Filistin ve Etiyopya'da yapılan savaşlardan elde edilirdi. Ancak büyük bir kesim; çiftçiler, zanaatçılar, köleler durumdan hoşnut değildiler ve bu kesimler sayısız isyanlar çıkararak firavunları

tahtlarından ederler. Son olarak Mısır; M.Ö. 1800'lerde, tüm Mısır'ın yasal firavunu olduğunu öne süren ve birbirleriyle uğraşan yerel hükümdarlıklara bölünür.

Yeni Krallık öncesi ara dönem olarak kabul edilen bir zaman dilimi daha vardır ki o da Hiksos istilasidir. Asyalı göçebe bir kabile olan Hiksoslar çözülmekte olan krallığı ele geçirerek Aşağı Mısır'da Avaris'i başkent yaparlar. Mısırlıları ağır vergilere bağlayarak, köylüleri köle haline getirirler. Ancak yerli soylular kaşısında hoşgörülü davranan Hiksoslar, iktidarı, kendi denetimleri altında eski yöneticilere bırakırlar. Hiksos boyunduruğu yüz yıldan fazla sürer.

3.c. Yeni Krallık (M.Ö. 1580-332)

Yeni Krallık, Hiksosların kovulmasıyla başlar. Başını Teb krallarının çektiği uzun yıllar süren mücadelelerin ardından Hiksoslar M.Ö. 1550'lere doğru Mısır'dan atılır. Teb'li hükümdar I. Ahmes döneminde ülke tamamen kurtarılır ve Mısır yeniden birleştirilir. İlk iş olarak ordu yeniden örgütlenir ve tüm ülkeye yayılır. İlk ve Orta Krallıklardan farklı olarak bu dönemde askerlere nomarklar değil; devlet bakar, silahlarını temin eder. Böylece ordu iktidarın dayanağı haline gelir ve Mısır dışına seferlere çıkarılır.

I. Ahmes ve sonrasındaki firavunlar Filistin ve Suriye'yi alırlar. Bu işgal, Mısır'ı Ortadoğunun en güçlü devletlerinden biri haline getirir. İşgaller, sosyal ilişkiler üzerinde de önemli değişiklikler yapar. Devlet, askeri bir nitelik kazanırken, saray soyluları ve ruhban sınıfı da zenginliği paylaşmaya başlar. Böylece tapınaklar büyük mülk sahiplerine dönüşür. Dış ticarete de Amon rahiplerinin tekeli söz konusudur. Örneğin yabancı tüccarlar, firavun ve tanrı Amon'a bir şeyler sunduktan sonra geriye kalan ürünlerini satabilirdi.

Amon rahiplerinin firavunu dahi rahatsız eden maddi birikimlere ulaşmaları rahiplerin siyasi gücünü zayıflatacak bir dinsel reform hareketini zorunlu kılar. IV. Amenofis, (M.Ö. 1424-1388) Amon rahiplerinin ideolojik dayanağı olan Amon tanrısı kültüne karşı halk arasında çok sevilen güneş tanrısı Ra'yı çıkarmayı dener. Kendisini Ra'nın büyük rahibi atayarak Teb'de onun onuruna bir tapınak yaptırmaya çalışır. Ancak Ra'nın kültü verimi az olan Heliopolis bölgesine bağlı olduğu için IV. Amenofis başarı kazanamaz. Böylece geleneksel tanrılar kültüyle bağlarını kopararak güneş yuvarlağı Aton'u tüm Mısır'ın tek tanrısı olarak yüceltir ve tek tanrılı bir din oluşturma yoluna gider. Buna gerekçe olarak da güneşin bütün dünyayı aydınlattığı ve ısıttığını gösterir. Kendisini de Aton'a yararlı, onun hoşuna giden anlamında "Akhenaton" adını alır. Eski tapınaklar kapatılır. Bütün Mısır'da Aton için yeni tapınaklar yapılır. Teb'i bırakarak 300 km. kuzeydeki El-amarna'da yeni bir başkent yaptırır. Buraya Aton'un ufku anlamına gelen "Akhetaton" adı verilir. Asıl Aton tapınağı oraya inşa edilir ve firavun da onun başrahibi olur.

Başlangıçta halkın büyük desteğini alan firavun, Amon rahiplerinin yanında olan soylular ve Aton kültürünün giderlerinin artmasıyla tepkisi artan halkın isyanlarıyla karşılaşır. Ölümünün ardından tahta gelen Tutankaton, çok güçlü olan Amon rahipleriyle anlaşarak Teb'e döner ve adını Tutankamon olarak değiştirir. Onun ardından Amon rahiplerinin iktidara taşıdığı general Horemheb Akhenaton'u lanetleyerek Aton'un adını her yerden sildirir, Akhetaton kentini boşaltır ve mülklerine el koyar.

Yeni Krallık'ın son dönemlerine bakacak olursak, iç karışıklıkların arttığını görürüz. Bununla beraber güneyden Nubya ve kuzeyden Asur saldırılarının arttığını da söyleyebiliriz. M.Ö. 8. yüzyılda Nubyalılar, M.Ö. 671'de Asurlular Mısır'ı ele geçirir. Persler, M.Ö. 525'de, Helenler de M.Ö. 332 yılında Mısır'a egemen olurlar.

4. Toplumsal Yaşam

Mısır'da yönetici, hanedanlar dönemiyle birlikte (Eski Krallık) tanrısal bir güç haline gelir. Ülkenin siyasi, ekonomik ve dinsel yönetiminin mutlak ve tek hakimi olur. Kral tanrının ta kendisidir. Mısır topraklarının ve ülkenin tüm servetinin tek sahibidir. Ölümsüzdür. Ölümsüz olmasının nedenini Mısır ülkesinin birliğinin ve

bereketinin sonsuza kadar yaşaması isteği ile açıklayabiliriz. Mısır toplumunda tarımsal gelişmelerle birlikte servet birikiminin oluşması, servetin toplanması, dağıtılması, denetimi gelir kayıtlarının tutulması için yazıya duyulan gereksinimi ortaya çıkarır. Tabiki gelirleri tek elde toplayan firavunun yetki ve iktidarını paylaşan sınıf da Eski Krallık'la şekillenir.

Yazı

Servet paylaşımının düzenlenmesi zorunluluğunun bir sonucu olarak M.Ö. 3000'li yıllarda Mısır uygarlığının en önemli gelişmelerinden biri olan yazı bulunur. Mısır yazısı Hiyeroglif okunması ve yazması oldukça güç bir yazıdır. Ancak varlıklı ailelerin erkek çocukları saray okullarında okuma yazma öğrenerek devlet memuru olabilmıştır. Şöyleki mısırlı heceleri bilmesine ve alfabetik bir düzen içinde listelemiş olmasına rağmen sözcükleri ya da heceleri simgeleyen şekilleri yan yana getirip kullanmış, bu yüzden de Mısır toplumunda yazı bir sır olarak kalmıştır. (Zaten, okuma-yazma bilgisini bir başkasına aktarmak yasaktı) Ancak toplumun seçkin bir kesimi okur yazardı. Sonraki dönemlerde (M.Ö 600'ler) **Demotik yazı** yani halk yazısına geçilmesiyle okur yazarlık toplumda yaygınlaşır.

Sınıflar

Servet birikimin diğer önemli sonucu; tek ve mutlak iktidar olan firavunun ülke yönetiminde yetkilerini paylaşma yoluna gitmesiyle Mısır toplumunda sınıfların doğmasıdır. Mısır toplumunda ekonomik gelişmeyle beliren sınıflar en genel bir ayırımla firavunun yakın çevresi ve gözdesi olan varlıklı ayrıcalıklı Egemen Sınıf ile yoksul ve hiç bir ayrıcalığı olmayan Halk'tan oluşur.

Egemen Sınıf

Firavun ve ailesi
Rahipler
Yazıcılar
Mısırlı Subaylar
Tacirler

Halk

Çiftçiler
Yapım işçileri
Zanaatçılar
Köleler (Savaş esirleri, adi suçlular)

Egemen sınıf firavun ve ailesi başta olmak üzere rahipler, katipler, mısırlı subaylar, tacirlerden oluşur. Başlangıçta mısır ülkesinin bütün toprakları ve serveti firavunu aitken firavunun iktidarını yakın çevresiyle paylaşması sonucu zamanla egemen sınıf içinde yer alan soylular hiç çalışmadan kendilerine bağışlanan toprak ve tapınak gelirleriyle servet sahibi olmuş, rahat ve eğlenceli bir yaşantı sürmeye başlamışlardır.

Halkı oluşturan sınıf zanaatçı, yapım işçileri , çiftçiler ve kölelerden oluşur. Halk, Firavun ya da soylulara ait topraklarda; tapınak işleri, kanal açma gibi angarya işlerde çalışan, mülksüz, çalıştıkları toprakla birlikte devredilebilen unsurlardan oluşmaktaydı.

Yönetim

Firavun sarayında hem bu dünya hem de öteki dünya işlerini yönetirken ona yardım eden günümüzdeki bakanlıklara benzer uzmanlaşmış yönetim birimleri vardı. Bu birimlerin başında vezirler yer alırdı. Taşrada ise nomark denilen merkeze bağlı yöneticiler -bakanlık benzeri- birimlerin yöneticileri olurdu. Tüm ülke teorik olarak firavunun malıydı. Ancak topraklar, işletilmeleri için yerel soylulara ve hizmetleri karşılığı olarak merkez memurlarına bırakılmıştı. Tapınakların da geniş toprakları vardı.

Aile

İki sınıf arasındaki günlük yaşam farklılaşmakla birlikte Mısır toplumunda bazı ortak noktalarda da vardı. Aile'ye verilen önem bunlardan bir tanesidir. Aile yapısı genellikle çekirdek aile şeklindeydi. Aile; karı-koca, çocuklar ve bakıma muhtaç yakınlarından oluşurdu. Mısır toplumunda evlilik, resmi ya da dinsel herhangi bir işlemle belgelenmemiştir. (Günümüze kadar hiçbir evlilik anlaşması gelmemiştir) Boşanma ise eşlerin mal varlıklarının bölüşülmesini içerdiğinden bir tutanak gerektiriyordu. Herkes evlenirken getirdiğini geri alır, evlilik süresince edinilen ortak malların ise üçte ikisi erkeğe, üçte biri kadına verilir.

O zamanki kanunların günümüz çağdaş (!) Mısır'ından bile daha ileri olduğunu hatırlatmakta fayda var. Çünkü 1 Mart 2000 tarihi itibarıyla mahkemede eşleri aleyhine boşanma davası açma hakkına kavuşmadan önce Mısırlı kadınlar eşleri izin verirse boşanabiliyordu. Aksi halde boşanmak isteyen kadının; 1) Eşinin kendisini dövdüğünü, 2) Ya da geçimini sağlayamadığını, 3) Veya kısır olduğunu mahkemede en az iki (erkek) tanıkla kanıtlaması gerekliydi.

Eski Mısır toplumunda aile içi evliliklere rastlanmazdı ve tek eşlilik benimsenmiştir. Yalnızca firavun ailesinde, firavunun gücünün yasal olarak aktarılabilmesi için çökeşliliğe ve aile içi evlilikle sık sık rastlanır. Ancak bu gelenekler halkın yoksul kesimlerince ve zengin tabakalarınca benimsenmemiştir. O dönemlerde tecavüz ve zina suç olarak kabul edilir ve cezalandırılırdı. Ayrılıklar ise özellikle yerli halkta sıklıkla görülürdü. Ortalama insan ömrünün 20 yıl olduğu Eski Mısır'da boşanma ya da dul kalma sonrasında yeniden evlenmek çok doğal karşılanırdı. Hatta bekarlık, toplum dışı bir durum olarak görülürdü.

Ölüm düşüncesi

Çok katı ve tanrılaşmış bir yönetime karşı çeşitliliklerini korumuş olan Mısır toplumu, sanat ve düşünce hayatındaki gücünü hayata karşı gerçekçi bir bakış açısından almaktaydı. Mısır'da yaşam koşulları kültür koşulları belirlerken Mısır sanatçısı olaylara kendinden emin ve özgür bir biçimde bakmıştı. Güçlü bir yaşama tutkusu ve gerçekçilik duygusu Mısır sanatında Mezopotamya'ya göre daha kişisel unsurların ön plana çıkmasına neden olmuştu.

Yaşamı benimseyen ve araştıran bu güçlü bakış, Mısır insanını Mezopotamya insanından ayıran en önemli özelliği de ortaya çıkarır. Mısır insanı ölümü yaşam bütünselliği içinde görür. Ölüm Mezopotamya'daki gibi korkulacak, endişe edilecek bir son değildir Mısırlı için. Aksine yaşam yolunun bir parçasıdır ölüm. Mezopotamya insanı mezarında türlü sıkıntılar çekeceğini düşünürken, Mısırlı ölümden sonraki yaşamı esenlikli bir aile yaşamı olarak görür. (Öbür dünya korkusu ancak ahlaki kaygılarla ilgili sorunlardan kaynaklanabilir) Bu dünyada olup bitenler öbür dünyada da olacağından ölümden sonraki yaşama da hazırlanmak gerekir. Buradan ölümün önemsenmediği anlaşılmalıdır. Aksine ölüm öbür yaşamın öteki aşamasına bir geçişdir. Bu düşünceyle beraber diğer uygarlıkların, Mısır'da olduğu gibi ölümü, yaşama yaklaştırmada bu kadar iyimser ve başarılı olabildiğini söyleyemeyiz.

Ölümden sonraki yaşama hazırlanma sorunu her Mısırlı için önemliydi. Özellikle firavunlar için. Mısır uygarlığı denilince hemen aklımıza gelen piramitler de bu düşüncenin ürünleridir. Piramit, tanrı kralın ölümden sonraki yaşamını (ölümsüzlüğünü) sürdüreceği yerdir. Firavun tanrıların yanına piramit aracılığıyla gider. Ölümün ardından bir hesaplaşmanın olduğunu da söylemek gerekir. Ölen kişi öbür dünyanın tanrısı Osiris'in karşısına çıkarak ona hesap verir. Osiris'in tanrısal yargısında ölünün kalbi bir terazide tartılır. Sanık, günahsızlığı ortaya çıkınca bazen yeraltında bazen de gökte olduğuna inanılan mutluluklar ülkesine gönderilir ve orada huzurlu bir yaşam sürer. Günahı saptanırsa Osiris'in 42 yargıcının (42 nomdan ötürü 42 sayısının özel bir anlamı olabilir) karşısına giderek günahlarının hesabını verir ve yeniden bu dünyaya gönderilebilirdi. Bu durumda ölü, yaşayanları huzursuz edebilir. Gece, gökte ışıklarını yakan yıldızlar, mutluluklar ülkesine gönderilen insanlardır.

Mumyalama

Ölümden sonraki yaşamın sağlıklı bir biçimde sürdürülebilmesi, bedenin bozulmadan kalabilmesine bağlıdır ki bu yüzden ölümler mumyalanır. Mumyalama işlemi Mısır uygarlığının belirleyici özelliklerindedir. Mumyalama yapılmadan önce ölü yıkanır. Burnundan sokulan eğri bir demirle beyin burun deliklerinden çıkarılır. Ucu sivriltilmiş özel bir taşla göğüs bölgesinde bir yarık açılarak bütün iç organlar çıkarılır. Hepsi iyice temizlendikten sonra hurma şarabıyla yıkanır. Sonra da dövülmüş otlarla birlikte arasında "Kanopik" denilen çömlek ve vazoların içinde korunur. Vücudun içi hurma şarabı ve kokulu bitkilerle temizlendikten sonra içine reçine, tarçın, soğan ve kokulu mir ile karıştırılmış ağaç talaşı yerleştirilir. Göz ve ağız boşlukları da yağlı keten tamponlarla doldurulup göz kapakları kapatılır. Açılan yerler dikildikten sonra Mısırlılar'ın "Net-jeryt" denilen ve Kahire yakınlarındaki bir vadide bulunan "Natron" tozu, sodyum karbonat ya da Sodyum Klorit (tuz) ile karıştırılan madde içinde 40 veya 70 gün bekletilirdi. Böylece vücuttaki nem emilir,

organik yapı antiseptik korumaya alınır. Bir çeşit insan salamurası olan bu işlemin sonunda eller göğüste veya karın üzerinde birleştirilerek vücut yatar durumuna getirilir ve kurutulur. Ardından ceset yıkanıp zamklı şeritlere sarılır ve insan biçiminde tahta bir tabutun içine konur.

Ölünün yeniden dünyaya dönerek insanları rahatsız etmesi endişesi beraberinde yeni bir edebiyat türünü de oluşturur: Ölüye mektup. Bir memur ölmüş karısına yazdığı mektupta karısına şöyle seslenir:

"Gençtim seni aldığımda. Görevlerimi yerine getirdiğim sürece yanında kaldım. Sana dirsek çevirmedim. Sana acı çektirmedim. Nasıl istediysen öyle davrandım. Nice armağanlar verdim sana. Hasta olduğun zaman baktım. Gömütünde ağladım. Hayır sen iyiyi kötüden ayırmayı bilmiyorsun"

Yine bir şiirde Mısır insanının ölüme bakışı şöyle dile getirilir:

Ölüm karşımda şimdi
Hastanın karşısında derman gibi
Kapatıldığı yerden açık havaya çıkan biri gibi.
Ölüm karşımda şimdi
Çiçek kokusu gibi
Rüzgarlı bir günde bir gölgeliğe oturmuşum sanki
Ölüm karşımda şimdi
Lotus çiçeklerinin kokusu gibi
Sanki başdöndüren kıyılara oturmuşum.
Ölüm karşımda şimdi
Yağmur yağıp geçer gibi
Bir seferden evine döner gibi
Ölüm karşımda şimdi
Yıllarca tutsak kaldıktan sonra
Evine dönmek ister gibi.

Mısır inanç dünyasında yaşamı ölüme ölümü yaşama tercih etme gibi bir inanış bulunmaz. Yaşam ve ölüm birbirini tamamlar, birbirinin devamı gibidir. Ama Mısır'ın sınıflı toplum yapısında ölüm karşısındaki tutum sınıflara göre değişir. Bu şiir yaşamını çalışmakla, soyluların hizmetinde angaryaya koşulan halktan birinin ölüme bakışını dile getirir. Ölümsüzlük anahtarının yeryüzünde iyi bir hayat sürmek olduğuna inanan Mısır insanı birbirleriyle olan ilişkilerini olabildiğince geliştirir. Bu yüzden halk kesimi egemen sınıf insanına göre ölüm karşısında çok daha rahattır. Egemen sınıf insanı ölüm sonrası yaşamdan tedirginlik duyabilir. Zengin sınıf öte dünyada bu dünyadaki gibi rahat bir yaşam sürdürememekten, tanrıların onu çalıştırmamasından korkar. Öte dünyada işe koşulması egemen sınıf insanı için bir felakettir. Bu duygu onu öylesine tedirgin ederki bunu önlemek için mezarlarına ellerinde iş aletleri bulunan yontucuklar koydurtur. Yontucuklar öbür dünyada zenginler yerine angaryaya koşulacaktır. Bunun için yontucukların yanına şöyle bir yazı konulur. " Öbür dünyada işe çağrıldığım zaman yerime sen gideceksin"

İnanç dünyası

Ölüm duygusuna yaşamında neredeyse baş yeri veren ve Mezopotamya insanının yaptığı gibi ölümü bir başka yaşam olarak değerlendiren Mısır insanının Mezopotamya'daki ile karşılaştırılmayacak denli karmaşık bir inanç dünyası vardı. Bu inanç dünyasında tanrılar düzeni de anlaşılamayacak ölçüde içiçedir. Birleşme öncesi Mısır'da her bölgenin, kentnin kendi tanrısı vardır. Birleşmeyle beraber bu tanrılar arasında akrabalık ilişkileri kurulur. Mutlak yönetime geçişle başlayan bu karmaşık insan biçimci ve biraz da hayvan biçimci tanrısallık düzeni yüzyıllar boyunca yaşam koşullarının etkisiyle değişikliklere uğrayarak çeşitlenir. Bu çeşitlenmede insan ögesi hayvan ögesine baskın gelir. Kökü tarihöncesine dayanan hayvan tapınmacılığı etkisini azaltarak ve biçim değiştirerek devam eder. Mısır inanışına göre tanrıların da krallar gibi, iki esası vardır:

- 1- Beden "Zet". Yeryüzünde tanrıyı temsil eder.
- 2- Ruh "Ka". Tanrısal göksel (semavi) olan parçadır.

Tapınak

Mısır'da da tıpkı Mezopotamya'da olduğu gibi tapınaklar inancın kurumlaştığı mekanlardır. Tapınakta geniş bir insan topluluğunu içine alan katı bir hiyerarşik düzeni olan rahipler örgütü yer alır. Bu düzen içinde rahipler, kahinler, yazmanlar, arındırıcılar, çalgıcılar, şarkıcılar ve tanrılar adına sevişen büyük bir kadınlar topluluğu vardır. Metinleri yazmak, kopyalamak, yorumlamak gibi görevleri olan yazmanların tapınak bünyesinde bulunması tapınakları aynı zamanda kültür merkezleri haline de getirir. Yazmanlar bazı dönemlerde firavuna danışman bile olabilmektedir.

Tapınaklar Mezopotamya'da olduğu gibi Mısır'da da tam anlamıyla iktisadi bir etkinlik ortamıdır. Rahipler, krallar ve nomlar sayesinde çok zengin bir hale gelir. Rahipler, halkın tanrılar için kestiği kurbanlar ve verilen hediyelerle geçinir, bazı dönemlerde ticaretle uğraşırlardı. Tapınakların geniş arazilerinde otururlardı. Devlete vergi vermekten muaf olan rahipler, angarya işlerde çalışmıyor, askeri hizmetlere de katılmıyorlardı. Böylece halk içinde bir ayrıcalıkları ve otoriteleri vardı.

Tapınaklar, Mısır'da şehrin en önemli yerini işgal eder. En büyük binalardır. Mabetler, tanrıların evi olup heykel ve sembollerin saklandığı kutsal mekanlardır. Büyük dini törenlerden başka, ayinler her gün mabetlerde dualarla tanrı heykellerinin önünde yapılır ve bunları ya bizzat kral ya da rahipler idare eder. Tapınağın içinde güzel kokulu otlar yakılır ve rahibelerce müzik eşliğinde dans edilirdi.

Tanrılar

Mısır mitolojisi Tanrı ve yarı tanrılarla doludur. İlk tanrısal ifadeler M.Ö. 4000 ortalarında başlar. Mısır'daki dini düşünceleri belirten ilk belgelerden biri M.Ö. 2625 yılında Saqqara piramitlerindeki, Kral Unas'ın mezarında olan yazıdır. Heliopolis'te var olan ve güneş temeline dayanarak "Ra" adını taşıyan tanrıdan bahsedilir bu yazıtlarda.

Mısır'da aynı kavramı ifade eden tanrılar, değişik isimlerle de anılmışlardır. Örneğin Horus (Hor), Ra, Aton isimleri hep güneşi temsil eden tanrılardır. Bunun sebebi siyasi merkezlerin zamana ve coğrafyalarına göre değişmesidir. Bazı yerel tanrıların hakimiyet sahaları, zamanla da genişlemiştir. Bunun en tipik örneği Deltada Busiris eyaletinde bir ağaçla temsil edilen bitki ve ölümler tanrısı Osiris'in ta Güney Mısır'a kadar gitmesidir. Buradan önce Memfis'e giderek, yerel ölü tanrısı olan Anubis'in yerine geçmiş, sonra da Yukarı Mısır'da Abidos'ta köpek şekline girerek ölümleri korumuştur. Sonraki devirlerde ise bütün Mısır'da Osiris ölümler tanrısı olarak yer almıştır. Bu yerel tanrıların esas ilk merkezleri kesin olarak pek tespit edilmemekle birlikte, bazıları bilinmektedir. Mesela Aşağı Mısır'da Horus, Busiris'te Osiris, Memfis'te Ptah, Dendara'da Hathor gibi.

Tanrılarla ilgili pek çok efsane bulunur. Bunlardan en önemlisi Tanrı Osiris Efsanesi'dir:

Osiris hem tanrı hem insandır. Tanrı Geb (Toprak tanrısı) ile Nut'un (Gök Tanrıçası) oğludur. Osiris mutlu ve dingin bir yaşam sürer. Tanrılar tanrısı olduğu için Mısır'ın da kralıdır. Mısır'da düzeni koruyan Osiris, tüm ülkeyi dolaşarak insanlara uygarlığı öğretir. Tapınaklar, evler, su kanalları yapılırken hep Osiris yardım eder Mısır halkına. Yalnız insanlara değil bitkilere de yaşama gücü verir. Osiris ile ilgili anlatılanlar onun kızkardeşi ve karısı olan İsis'in katılımıyla zenginleşir. İsis, Osiris'in koruyucusudur, ona kanat gerer. Osiris yolculuklara çıktığı zaman Mısır'da barışı koruyan İsis'tir. İsis Mısır inancında sevgili sadık bir eşi ve besleyici bir anneyi simgeler. Bir toprak tanrıçası olarak tüm yaşayan nesnelere yaratır ve yarattıklarını besleyip korur. (Osiris ve İsis, Delta kökenlidir)

Osiris'in, erkek kardeşi tanrı Seth'le sorunları vardır. Bir inanışa göre Ombos'dan başka bir inanışa göre Mısır'a dışarıdan gelen Seth, çölün rüzgarını simgeler. Kötü kişidir, Osiris'in düşmanıdır ve Mısır inanışında kötülüğü simgeler. Seth oldukça kıskanç biridir ve Osiris'in topladığı sevgiyi ve beğeniyi kıskanır

Seth ve Osiris arasında sonu cinayete varan bu ilişkiye dair farklı söylenceler vardır. Bunlardan bir tanesine göre Seth, kardeşi Osiris'ten kurtulmak için bir plan yapar. Kardeşinin ölçülerine uygun bir tabut yaptırır. Ardından Osiris'in de davetli olduğu bir şölen düzenlenir. Seth, şölenin sonunda önceden yaptırdığı tabutu çıkararak, tabutun kime uyarsa ona verileceğini söyler. Herkes tabutun içine girerek deneme yapar ama tabut sadece Osiris'e uyar. Bunun üzerine Seth hemen tabutun kapağını kapatır ve Osiris'in içinde olduğu tabutu Nil'e atar. Isis kocasını kaybetmenin acısıyla yıkılır ama hemen Osiris'i aramaya başlar. Osiris'in başına gelenleri öğrendikten sonra kocasının cesedini almak için yollara düşer ve gideceği yolu bilmeyen Isis, Osiris'i her önüne gelene sorar. Başına gelmedik kalmaz. Bir gün rastladığı gençler, aradığı cesedin sularla Finike'ye sürüklendiğini ve bir akasya ağacının dibine yapıştığını söylerler. Tabut, rüzgarla Finike kıyılarında bir akasya ağacının dibine kadar sürüklenmiştir. Isis, Finike'ye gelir. Tabutu bulur, orada Finike Kralı'nın çocuklarına bakıcı olur. Hizmetinin ödülü olarak kral onun tabutu alıp gitmesine izin verir. Mısır'a döndüğünde gömmek için özel tören yapana kadar ölüyü gizli bir yere saklar. Seth, bir gün ava çıktığında Osiris'in cesedini bulur ve on dört parçaya bölerek, parçaları değişik yerlere saklar. Isis yeniden aramaya koyulur, parçaları bulur. Yalnız cinsel organını bulamaz.

Geb cesedin parçalarını tozundan toprağından ayıklar. Nut da parçaları biraraya getirir. Günaş tanrısı Ra, Osiris'e kalk der ve Osiris dirilir. Bu mucize Osiris'in Mısır'ı yeniden ele geçirmesi için yeterli olmaz. Osiris krallığını kaybetmiştir. Bundan sonra ölümler ülkesinin kralı olur Osiris. Ama Isis'in Osiris'i arayışı ve parçalarını birleştirme isteği onları tüm Mısırlılara sevdirebilir.

Eski Mısırlılar diğer birçok halklar gibi bu yeniden dirilmeyi, toprağın ölümden kurtularak hayata yeniden kavuşması gibi evrenin en büyük mucizesi sayıyorlardı. Bu yüzden Mısırlılar her bahar mevsiminde Osiris dramını temsil ederlerdi. Osiris dramı toprağın en büyük sırrı üzerinde dönüp dolaştığı için Mısır dininin temeli olmuştur. Çünkü bu dram Mısırlılara göre ölüm kalım sırrının anahtarıdır. Mısırlılar tanrı Osiris'in öldükten sonra dirildiğine bakarak insanın da öldükten sonra dirilebileceğine inanmışlar ve ona göre yaşamlarını düzenlemişlerdir.

Efsaneye göre Horus, Osiris'in oğludur ve babasının cesedinin tohumundan oluşur. Horus büyüyüp güçlenene kadar Isis, onu saklar. Horus güçlenir ve Seth ile savaşır. Bu savaşta Horus Seth'in hayalarını koparır. Seth de Horus'un gözünü parçalar. (Güneş ve ay tutulması Horus'un gözünün parçalanması ile oluşur) Savaşı kazanan Horus gözünü geri alır ve onu babasına armağan eder. Horus, Osiris'in ardılı olarak gösterilir. Bazı anlatılara göre Horus ile Seth arasındaki savaşta tanrı Tot hakemlik eder ve savaşa son verir. Savaşta Seth yenik düşer. Osiris ölümler dünyasının kralı iken savaşın sonunda Horus yaşamın kralı olur. Seth ise her türlü kötülüğün tanrısı olmaya devam eder.

Evren Kavrayışı

Mısır insanının evren kavrayışında dünya tepsi biçimindedir. Ortasında verimli bir çukurluk ve çevresinde yüksek dağlar vardır. Bu tepsi suda yüzmektedir. Evrenin ilksel ögesi sudur. Herşey sudan gelir. Tepsinin üstünde göğü saran ve gökkubbeyi tutan hava vardır. Evren kavrayışı ile tanrılar düzeni birbirini tamamlar. Mısırlı tasarladığı evren tablosunu, insan biçimci tanrısal düzenle zenginleştirir. Rüzgarın ve atmosferin tanrısı olan Shu, yeryüzünde ayakta duran ve göğü düşmemesi için elleriyle tutan bir tanrıdır. Toprak (Geb) sonsuz bir genişliktir. Gök yani Nut elleri ve ayaklarıyla yeryüzünün dört bir yanına basan yay bedenli bir tanrıcadır, bazen de evrenin dört bir yanına basan bir inektir.

Mısırının evren kavrayışındaki ilksel ögenin su oluşu, Thales ile benzerlik gösterir. Thalesin evren kavrayışını oluştururken Mısırlılardan etkilenmiş olduğunu görüyoruz. Ancak Mısırlıların evren kavrayışı daha somuttur. Thales'de de evren suda yüzen düz bir tepsi şeklindedir. Bu evren kavrayışında da görüldüğü gibi Mısırının düşünsel yapısını gelişkin bir gözlem gücü oluşturmaktadır.

Tanrısal hiyerarşide evrenin ve tanrıların başında Ra (Re) yani güneş bulunur. Ra her sabah sudan doğar ve her akşam suda batar. Ra tapınıştta baş yeri alır. Sabahları sudan çıkan Ra büyük bir tekneyle göğü geçer, akşam yeniden başka bir tekneyle suya döner. Gece aynı yolu öbür yönde geçer. Gece geçişleri daha tehlikelidir. Güneşin battığı yerde koca bir yılan Ra'nın teknesini devirmek ve Ra'yı yutmak için bekler. Yılanla Ra arasında kanlı bir savaş başlar o zaman ufuk kıpkırmızı kesilir. Ra ne yapar eder mutlaka savaşı kazanır ve yolculuğunu sürdürür. Ra gece yolculuğu sırasında yeryüzünü boş bırakmaz. Yeryüzüne Ayı, yani Tot'u bırakır.

5. Mısır'da Eğitim ve Bilimler

Mısır'da okullar yalnızca varlıklı ailelerin erkek çocukları içindi. Çoğu çocuk okula gitmezdi. Bunun yerine, erkek çocuklara babaları bir meslek öğretir, kızlarsa evde annelerine yardım ederlerdi. Mısır'daki okullar tapınaklara bağlıydı. Erkek çocuklar yedi yaşlarına geldiklerinde okula başlar, okuma-yazmayı öğrenir ve zamanlarının çoğunu metinleri kopyalayarak geçirirlerdi. Papirüs çok pahalı bir bitki olduğundan yazıcı olarak görev yapan öğretmenlerden ders alan çocuklar, yazılarını kırık çömlek parçaları üzerine yazarlardı. İlerleyen eğitim yıllarında mektup ve yasal belgelerin nasıl yazılacağı öğretilirdi. Aynı zamanda, tarih, edebiyat, coğrafya, din, diller, muhasebe, matematik ve tıp ile ilgili eğitim de alınabilmekteydi.

Tıp

Mısır da hekimliğin gelişiminde dinin önemli bir yeri vardır. İnsanlar bir tanrıdan şifa dilemek için tapınaklara gider ve buralarda rahiplerin tedavisiyle iyileşmeye çalışırlardı. Zamanla, bunu meslek edinenler rahipler olmuş ve bunlar sarayda önemli yerler edinmişlerdir. Ayrıca Mısır'da uzman tıp okullarının da büyük bir önemi vardır. Sais ve Heliopoliste bu türden okulların kalıntıları bulunmuştur. Sais okulunun yöneticisine ait belgeye 4. hanedan zamanından itibaren rastlanır ve bu kişi; "Doktorların En Büyüğü" ünvanını taşır. Heliopolis'teki Osiris okuluna bağlı olan bir sanatoryum yöneticisine ise; "Büyük Peygamber" denilir. Bu meşhur hekimlerin mezarları arasında; Hwy adlı hekimin ünvanı "En Büyük Peygamberlerden" olarak kaydedilir. "Ebers Papirüsü"nde ise, aynı doktorun göz hastalıkları için bir ilacı bulduğu yazar. Bu okullardan yetişen hekimler, bazı yabancı krallıklara, orada tıp eğitimi vermek üzere giderlerdi.

Mısır'da hekimler devlet memuru olduklarından hastaları ücretsiz muayene ederlerdi. Bedenin işleyişinden oldukça iyi anlayan Mısırlı doktorlar, sinir sistemi ve biraz da beyinle ilgili bilgileri edinmişlerdi. Kalbin bir pompa gibi çalıştığını da biliyorlardı.

Astronomi - Matematik

Mısırlılar, yıldız ve gezegenlerle ilgilenmiş, bu konudaki bilgileriyle çok ayrıntılı takvimler hazırlamışlardır. Örneğin bir takvim 'Sopdet' adlı bir yıldızla göre oluşturulmuştu. Sopdet'in ufuk çizgisinde her yıl aynı zamanda kaybolduğunu ve bundan 70 gün sonra gün doğumundan hemen önce yeniden ortaya çıktığını fark etmişlerdi. Bu da Nil sularının yükseldiği yıllık su baskınlarının başladığı sırada gerçekleşmişti. Bu tarihi, yılbaşı olarak kabul ettiler. Bir başka takvimse, ay dönümüne göre oluşturulmuştu. Romalılar, Mısır'ı işgal ettiklerinde bu takvimden etkilenmiş, onu benimsemiş ve aynı takvim 16. yy.'a kadar Avrupa'nın her yanında kullanılmıştır.

Su saatleri

Mısırlılar da bir günü 24 saate bölmüşlerdi. Zaman su saatleri kullanılarak anlaşılmaktaydı. Su saatleri, iç taraflarına saatlerin işaretlenmiş olduğu kaplardan oluşuyordu. Bu kapların içleri suyla doluydu ve dip taraflarında açılmış ufak birer oluk vardı. Su dışarı akıp boşaldıkça ortaya çıkan numaralar saatleri göstererek zamanı bildirirdi.

Ölçüler

Ölçüler yetişkin bir insanın bedenine göre belirlenmişti. Dirsekten parmak uçlarına kadar olan uzunluğa bir 'Kübit' denirdi. Bir kübit, her biri 4 parmak genişliğinde 7 ele bölünmüştü.

6. Mısır'da Sanat

Eski Mısır sanatında halk yani çalışan insanlar durmadan karşımıza çıkan bir konudur. Duvar resimleri toprağı sürüp eken köylüleri gösterir. Bu resimlerde çalışan köylü genellikle efendisinin bakış açısından sunulur. Efendisi kendisi için çalışan insanlara hoşnutluk içinde bakar. Köylü efendinin ambarını dolduracak olan nesnesi, efendinin malıdır. Egemen sınıf bu bakışın nesnel olduğunu düşünür, yani dünyanın düzeni ile bağdaştığını düşünür. Çünkü egemen sınıf için bireysel gereksinimleri olan bireysel köylü yoktur. Köylü yalnızca iş gören bir hayvan ya da bir saban gibi, işlevi olan bir şeydir. Mısır toplumunda çalışma aşağılanmaz ama hayatta herkesin önceden belirlenmiş bir yeri ve görevi olduğuna inanılır. Buna göre aşama ve sınıflara göre örgütlenmiş toplumun önceden belirlenmiş bir uyumu vardır. Dünya böyle kurulmuştur, hem de iyi kurulmuştur. Ancak zamanla mısır sanatında (usul geliştirilince) yeni bir öğe belirlemeye başlar. Bu egemen sınıfın sanata yansıyan nesnel bakışını bozan doğalcılıktır. Resimlerde çalışan insanların bireysel bir acıyı ve yorgunluğu yansıttıkları görülmeye başlar. Sanattaki egemen sınıfın bakış açısını oluşturan geleneksel üslup yerini eleştirel üsluba bırakmaya başlar. Bu eleştirel üslubu yansıtan bir yazılı eserden şunları öğreniyoruz:

"Sana duvarcıyı duvarcının çektiklerini anlatayım mı? Hava nasıl olursa olsun duvarcı beline kadar çıplak çalışmak zorundadır. Kolları çalışmaktan bitkindir, yiyeceği pisliğiyle yan yana durur; parmaklarından başka ekmeği olmadığı için kendi kendini yer. Çok yorgundur, çünkü her zaman bu yapıya taşınması gereken koca koca taşlar vardır; bu ay ya da gelecek ay yapı iskelesinin ta tepesine, ev bittiği zaman bir demet nilüfer çiçeği yerleştireceği yere taşınması gereken bir taş parçası vardır. İş tamamlanınca duvarcı ekmeği varsa evine döner, ama bu arada çocukları büyük bir yoksulluk içinde kalmışlardır."

Bu eleştiri ve hoşnutsuzluk duygusu görsel sanatlardan edebiyata kadar giderek yaygınlaşmaya başlar. Böylece Mısır sanatı halkın ezilenlerin yaşantısını da konu alarak geleneksellikten öznel bir anlatıma geçerek halk gerçekliğine dönüşür.

Egemen sınıfın üyesi bir rahip de yöneticilerini ve Mısır toplumunu şöyle eleştirir.

"Olup biten her şey; tüm insanları çileden çıkarıyor. Memleket, baştan başa azap içinde kıvranıyor. Her geçen yıl, bir önceki yılı aratıyor. "Ülkede kargaşalık var. Yıkımın eşğine geldik, dayandık. Adalet, ülkeden kapı dışarı edildi. Tüm hükümet çevrelerinde haksızlık kol geziyor. Buyruklara aldırın yok. Memleketin durumu berbat. Ne tarafa baksak, çile çıkıyor karşımıza. Halk kentlerde de köylerde de yas içinde.

"Millet, yoksulluktan perişan duruma düştü. İnsanlar da ise ne sevgi kaldı, ne de saygı kaldı. Huzur sultanları bile ter ter tepiniyorlar. "Her yeni gün doğduğunda, bir gece önce olanları görmemek için başımızı çeviriyoruz. Olup bitenler insanı çileden çıkarıyor. "Dertler bugün tümen tümen geliyor. Yarın ise, ıstırapların seli kopup gelecek. Memleket, baştan başa tedirgin. Buna karşın, ağzını açıp da tek kelime söyleyen yok. Ortalarda artık masum insan kalmadı. Herkesin işi gücü fesat. Yürekler yas içinde, Tasa içinde kıvranıyor...Emir verenin de alanın da birbirinden farkı kalmadı artık. Her ikisinin de dünya umurunda bile değil. Durumu, her sabah kalkar kalkmaz görüyoruz da, onu düzeltmek için hiç bir çabaya girişmiyoruz. Miskinlik sinmiş insanların yüzüne. Kimse laf dinlemiyor, laf anlamıyor. Dinleyip anlayanlar ve hatta kızanlar bile dillerini tutuyorlar. "Yoksullar, zengin karşısında güçsüz kaldılar, bunu görüp de haykırmamak o kadar acı ki..." Fakat anlamayanlara dil dökmek, hepsinden acı...

"İnsan bir kez sesini yükseltmeye görsün. Gerçekleri bilmeyenlerin öfkesi, anında başlar. Gerçekle söz arasında hiçbir ilişki kalmadı."

Talat Sait Halman

Bir Mısır şiirinde egemen sınıf insanı ile halkın arasındaki sosyal ve ekonomik adaletsizlik, bundan duyulan hoşnutsuzluk şöyle dile getirilmiştir:

Çoluk çocuğumuzu, evimizi barkımızı koruması gerekenler diyor ki;
"Hadi gidelim çalıp çırpalım."
Dürüst kişiler ülkenin durumuna kan ağlıyor...
Dört bucağa yayılmış kötü kişiler.
Nil taşkın. Tam kıvamında topraklar, ama tarlalarda çalışmaya giden yok.
Yalın ayak başı kabak bir takım adamlar, servet içinde yüzüyor şimdi...

Hırsızlar zengin ve zenginler hırsız...
Yanıp kül oluyor evler bahçeler, ama saraylar yerli yerinde, şen şakrak...
Yabancı askerler kol geziyor Mısır'da, dört bucaktan akın ediyor insanlar,
Mısırlıların nesli tükeniyor artık...
Anayurtta yabancı oldu Mısırlılar. Keller fodullar sürü sürü,
Soyluyu baldırı çıplaktan ayırmak zor...
Canından bezen bir adam diyor ki;
"Tanrının yerini bilsem kendimi kurban ederdim. Kardeş kardeşi vuruyor.
Sonumuz neye varacak?"...
Belgeler çalınıyor devlet dairelerinden; tapınaklar alan talan...
Güçlü sözlerin foyası çıktı sifıra indi büyüler.
Köleler kendi başlarına buyruk artık. Yargıçların yetkisine aldırış eden yok.
Kanunlar çiğneniyor gözler önünde...
Bir zamanlar kendilerine tabut alamayanlar türbe(mezar) sahibi oluverdi...
Kulübesi olmayanlar saray sahibi şimdi.
Sofra artığı bulmak için dilenenler ise tantanalı ziyafetler veriyor...
Adamın kardeşini öldürüyorlar da gözü önünde, kendi canını kurtarmak için kaçıyor.

İşte adalet yok artık, kalktı gitti! Kötülük yapıyor kadılar: doğru işler hepten yampiri...
Bir işi düzelten bozuyor hemen.
Haramiler hakem oldu, yoksulluğu ortadan kaldırması gereken, yoksulluk yaratıyor...
Kötülüğe ceza vermesi gerekenler, suç işliyorlar boyuna
Talat Sait Halman 1994 Yapı Kredi Bankası Yayınları
Fenomen Kasım 1996 Sayı: 9)

Gerek edebi eserlerde gerek tapınak resimlerinde aile ilişkilerinin özellikle de karı koca ilişkilerinin sevgi, sadakat ve şefkate dayandığı anlaşılır.

Örnek olarak bir katibin ölmüş olan karısına yazdığı şu mektubu gösterebiliriz

"Ey Osiris'in saygı değer tabutu; içinde yatan Amon şarkıcısı Akhtay'dir! Beni dinle ve bu mesajımı ilet: Onun yanında olduğuna göre ona sor: 'Nasılın? Neredesin?' Ona de ki: ' Akhtay'in artık hayatta olmaması ne acı.' Kardeşin, yoldaşın sana öyle sesleniyor. Ne büyük bir acı. Sen, o denli güzel ve essiz... sende çirkin bir şey yoktu. Seni hep çağırıyorum. Seni çağırana cevap ver."

Mısır toplumunda insan ilişkilerinde toplumsal ve dinsel baskının pek bulunmadığı görülür. Mısır insanı duygu ve düşüncelerini her zaman açık bir dille çekincesiz dile getirir. Örneğin cinsellik teması gerek anıtsal mezarlardaki süsleme ve heykellerden gerekse mısır şiirinde oldukça doğal bir anlatımla işlenmiştir.

Eski Mısır'da konuşulan dilde tam olarak 'sanat'ı ya da 'sanatçı'yı anlatan kelimeler yoktu. Çünkü insanlar, her şeyin bir iş için, işe yaramak için yapıldığını düşünürlerdi. Eski Mısır dilinde sadece 'zanaatkâr' ve 'çalışma' kavramlarından söz edilirdi.

Eski Mısır'da insanlar, yaptıkları sanatı, işledikleri maddeleri, firavun ya da tanrılar için yaparlardı ve bunları yaparken de daima doğadan ilham alırlardı.

Mısırlılar için sanat; mezar, tapınak, tanrı ve firavunla ilgili süslemeler için kullanılırdı. Mısır'da, taşların üzerine kazınan yazılar ve yapılan kabartmalar en çok yapılan sanatlardandı. Bu tür işlemler genelde duvar ve tavanları süslemek için yapılırdı.

Edebiyat

Mısır'da edebiyat türlerini 5'e ayırabiliriz; **aşk türküleri, şölen türküleri, anlatılar ve öyküler, ölüm metinleriyle dua ve büyü metinleri, yakınma metinleri.**

Mısır edebiyatı temelinde dinsel öğeler yanında dindışı öğeler etkilidir. Edebiyatında baskın temalardan biri doğa sevgisidir. (Nil'e övgü şiirinde Nil'i kutsanışı dinsel yanıyla birlikte mısır insanının doğaya duyduğu hayranlığı da dile getirmiştir)

Doğayla ilgili diğer şiirlere baktığımızda mısır insanının doğa sevgisiyle birlikte doğadaki yerini de belirlediği anlaşılır. Mısır şairi şiirlerinde geceyi/ doğayı şöyle dile getirir..

GECEYE

Gökyüzünün karnında olgunlaştı gece,
Gece gökyüzünün karnında doğdu,
Gece kimin mi - kendi annesinin.
Benim olan ne mi - yeryüzü barışı
Ah, gece, başışla barışı
Ve ben de sana barış dilerim.
Ah, gece, başışla sükûneti,
Ve ben de sana sükûnet dilerim!
Akşamın اساسı kırıldı
Kalktı ve sessizce yürüdü
Testisi kırıldı akşamın
Ve kirli suları yere saçıldı
Gece kimin mi - kendi annesinin
Altın Tanrıçanın.
Benim olan ne mi - sükûneti doğanın.
Geceye / Çev: Fahrettin Çiloğlu / Eski Mısır Şiiri
Çevirenler: Kaşaubiy Miziev-Ahmet Necdet

Aşk Şiirleri

Dün tam yedi gün oldu sevgilimi görmeyeli,
Hastalık yapıştı yakama.
Yüreğim ağırlaştı,
Unuttum kendimi bile.
Hekimler gelse evime,
Yüreğim onların ilacını ne yapsın!
Büyücüler de çözümleyemez bunu
Acım çok derin çünkü.

"Sevgilin orada!" deseler o yaşatırdı beni.
Adı beni ayağa kaldırmaya yeterdi.
Haberini alsam canlanırdı yüreğim.
Sevgilimdir ilaçların en iyisi benim için,
Sevgilimdir en büyük kitabı hekimliğin.
Sağlığım onun gelişinde saklıdır.
Onu görür görmez iyileşirim.
Açsa bana gözlerini yüreğim gençleşiverir,
Konuşsa gücümü kazanırım yeniden.
Sarılısam ona bütün acılarım biter.
Ama yazık yedi gün önce aldı başını gitti.

Başka bir şiirde; Mısırlı kadın, kocasına duyduğu sevgiyi ve cinsel arzularını açık bir dille şöyle ifade eder:

"Yerin yüreğimde benim
Kolların arasında
Ne dilersem yaparım.
İsteğim yüzümü süsler
Seni görünce ışıır gözlerim

Yanına sokulurum
Sevgini duymak için
Sen canımın içi kocam
Sonsuzluğa dek sürsün
Bu en güzel saati günün
Yüreğim sevinç içinde
Seninle yattığım için
Yaslı da sevinçli de olsa içim
Ne olur beni bırakıp gitme

Şölen Türküleri

İsteklerini karşıla, yaşadıkça.
Başına çiçekler tak, ince şeyler giy üstüne.
Kutsal kremlerin en güzelleriyle
koksun her yanın!
Elinden geldiğince yaşa,
Yüreğini durgunluklara bırakma!
Sana ne gerekiyorsa onu yap yeryüzünde,
Gönlün senden neyi istediye onu yap,
Yas günü gelip kapını çalmadan...
Ağlayışlar ölümden kurtaramaz
İnsanın yüreğini!
Çılgınca eğlen, bıkmadan usanmadan
Çünkü insana elindekileri
öteye götürmek hakkı verilmedi,
Çünkü gidenlerin biri bile dönmedi

Masallar ve Yakınma Metinleri

Yaşam karşısında yapılan yakınmalar kimi durumlarda ölümü yüceltme noktasına kadar varabilir. Aşağıdaki
metin bunun örneğidir:

Ölüm karşımda şimdi

Hastanın karşısında derman gibi
Kapatıldığı yerden açık havaya çıkan biri gibi.
Ölüm karşımda şimdi
Çiçek kokusu gibi
Rüzgarlı bir günde bir gölgeye oturmuşum sanki
Ölüm karşımda şimdi
Lotus çiçeklerinin kokusu gibi
Sanki başdöndüren kıyılara oturmuşum.
Ölüm karşımda şimdi
Yağmur yağıp geçer gibi
Bir seferden evine döner gibi
Ölüm karşımda şimdi
Yıllarca tutsak kaldıktan sonra
Evine dönmek ister gibi.

Anlatılar - Öyküler

Bir mısır soylusunun günlük yaşamını, yurt özlemini ve savaşa bakışı Mısır edebiyatında önemli yer tutan anlatı türü içinde yer alan Sinuhe anlatısında şöyle dile getirilir.

Sinuhe saray komplosuyla saraydan kaçıp bedevilerin yanına sığınmak zorunda kalan bir soyludur. Sinuhe'nin sığındığı topraklar Ya diye adlandırılan verimli topraklardır. (Su, yağ ,bal, çeşit çeşit meyve vardır) Sinuhe öylesine çok sevilir ki boyun başkanlığına getirilir. Başka bir boyun önderi Sinuhe'ye meydan okur. Anlatıda Sinuhe bunu şöyle anlatır. **"Çok güçlü bir Asyalı beni kışkırtmak için çadırıma geldi, söylediğine göre eşsiz bir kahramandı, bütün ülkeyi dize getirmişti. Benimle savaşmak istiyordu. Malımı mülkümü götürcek, sürümü elimden alacaktı. Ama gece olunca gerdim yayımı, çıkardım oklarımı soydum kılıcımı, parlattım silahlarımı. Tanyeri ağardığında Asyalılar çoktan gelmişti. O adam ülkenin yarısından derlenmiş ordusunu bir araya toplamıştı, yalnızca savaşmayı düşünüyordu. Bana doğru yürüdü, ben kendi yerimde ayakta bekliyordum. Bütün yürekler benim için çarpıyordu. Kadınlar ve erkekler iç çekip şunları söylüyorlardı: "Buna karşı savaşacak daha güçlü bir adam yok mu?" Adam kalkanını, baltasını mızraklarını çaktı. Onun silahlarından sakındım, daha sonra öyle yaptım ki okları bir bir yanımdan yöremden geçti ve bitti. Sonra adam üstüme atıldı. Ama ona bir ok gönderdim, boynuna saplandı. Bir çığlık attı ve yüzüstü düştü. Onu kendi baltasıyla öldürdüm ve üstüne çıkıp savaş çığlıkları attım."** Bu savaştan sonra Sinuhe'nin ünü artar. Ancak Sinuhe yurdunu özlemektedir. Tanrıya şöyle yakarır. **"Ey kaçmama neden olan tanrı, her kimsen bana yardım et, beni saraya geri gönder. Gönlümüm kaldığı yerleri görmeme izin vermeyecek misin? Doğduğum topraklara gömülmeden daha önemli ne olabilir? Yardımına gel"** Tanrı Sinuhe'nin dilediklerini yerine getirir. Firavun onu geri çağırır ve döndüğünde onu iyi karşılar. Döndükten sonraki yaşantısını Sinuhe şöyle anlatır.. **"Traş oldum, yılların izleri bedenimden atılmış oldu. Saçlarım kesildi, tarandı, bitler pireler çöle, kaba giysiler göçebelere bırakıldı. Şimdi güzel süslemeler takmış, ince esansla yağlanmış ve bir yatağa uzanmış olarak, kumları kumlarda yaşayanlara bıraktım, kaba esansları da onları sürünenlere bıraktım. Öbür piramitler yanında benim için taştan bir piramit yapıldı..."** Sinuhe piramidin nasıl hazırlandığını anlatarak öyküsünü bitirir.

Kaynaklar:

Dünya Tarihi (William H. McNeill, Çeviren: Alaeddin Şenel)
Düşünce Tarihi (Afşar Timuçin)
Kara Atena (Martin Bernal)
Siyasal Düşünceler Tarihi (Alaeddin Şenel)

Tarih Öncesi Çağlardan Günümüze Mısır (Ersal Yavi – Necla Yazıcıoğlu Yavi)
Yüzyılların Gerçeđi ve Mirası (Server Tanilli)
Eski Mısır, İletişim Atlaslı Büyük Uygarlıklar Ansiklopedisi II. Cilt
Sanatın Öyküsü (E.H. Gombrich)
Sanatın Gerekliliđi (Ernst Fischer)